

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE SÖZLÜ KÜLTÜR UNSURLARININ KULLANIMI

The Usage of the Unwritten Cultural Elements to Teaching Turkish to the Foreign Learners of Turkish

Yrd. Doç. Dr. Mahir KALFA*

ÖZ

Dil öğretimi, hedef dille ilgili temel dil becerilerini kazandırmaktan ibaret değildir. Dil öğretimi, Avrupa Dil Portfolyosu'nda da belirtildiği üzere bir kültürleşme sürecidir. Çünkü dil, kültürün önemli bir parçası olduğu gibi aynı zamanda kültürün de aktarıcısıdır. Bu nedenle yabancı dil öğretiminde kültürel öğelerin aktarımı, hem hedef dili öğrenenlerin o dilin düşünce dünyasına girmesini sağlar hem de öğrenme sürecini kolaylaştırarak zevkli hâle getirir. Bu nedenle yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde, Türk kültürünü içeren öğelerin ders ortamına ve ders için hazırlanan materyallere aktarılması gerekmektedir. Metinler, bu aktarım sürecinin en önemli unsurlarından biridir. Metinler yoluyla aktarım, edebî birikimlerin en iyi aktarılma şekillerinden biridir. Ancak her metin, yabancılarla Türkçe öğretiminde kullanılmayacağı için söz konusu alanda kullanılacak metinlerin seçiminde azami özen gösterilmesi şarttır. Bu alanda kullanılacak metinlerin dil ve anlatımın yanı sıra kültürel açıdan da belirli özelliklere sahip olması gerekir. Sözlü kültür dönemimiz, Türk kültür ve geleneklerinin en özgün şekliyle yer aldığı bir edebiyat birikimi olduğundan metin seçiminde bu güçlü gelenekten de faydalanılması gerekir.

Bu çalışmada, dil öğretiminin aynı zamanda bir kültürleşme süreci olduğu düşüncesinden yola çıkılmış, yabancı dil olarak Türkçe derslerinde kullanılan metinlerin bu süreçteki yeri ve önemi sorgulanarak sözlü kültür unsurlarından hangi düzeyde ve ne şekilde faydalanılması gerektiği üzerine tespitler yapılmaya ve öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Yabancı dil olarak Türkçe, Avrupa Dil Portfolyosu, kültürleşme, sözlü kültür ürünleri, metin seçimi.

ABSTRACT

Language teaching isn't just about gaining fundamental language skills related to target language. It is a process of acculturation as stated in European Language Portfolio. Because, as language it is one of the important pieces of culture, it is also a culture transmitter. Therefore, the transfer of cultural elements in foreign language teaching helps those who learn target language enter into that language's world of thoughts and besides, make the learning process enjoyable by simplifying it. For this reason, elements containing Turkish culture must be transferred to class environment and course materials in teaching Turkish as a foreign language. Texts are one of the most essential components of this transfer process. Transfer through texts is one of the best transfer forms of literary repertoire. However, since all texts can't be used in teaching Turkish as a foreign language, it is essential to take maximal care while choosing texts to be used in mentioned field. Aforesaid texts should have specific features in terms of language, expression along with culture. Since our period of oral culture is a literature repertoire in which Turkish culture and tradition stand with their original forms, it is necessary to avail ourselves of this powerful tradition in text selection.

In this study, having been evolved out of the thought that language teaching is also a acculturation process, by examining the importance and position of the texts used in teaching Turkish as a foreign language in this procedure, some findings and suggestions are represented related to how and on what level oral culture elements are needed to be benefited.

Key Words

Turkish as a foreign language, European Language Portfolio, transferring culture, unwritten cultural items, choosing passages

* Hacettepe Üniversitesi, TÖMER, mkalfa@hacettepe.edu.tr

Giriş

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi son yıllarda giderek gelişmekte, Türkçe öğrenmek isteyenlerin sayısı günden güne artmaktadır. Bu durum henüz bakir bir alan olan Türkçenin yabancılarla öğretimi konusunda ciddi ve sistemli program, materyal, yöntem ve tekniklerin titizlikle planlanması gerektiğini gün yüzüne çıkarmaktadır.

Yabancılarla Türkçe öğretimi alanında en önemli unsurlardan biri de metin seçimidir. Türkçe öğrenenlere ders kitaplarında ve diğer öğretim materyallerinde sunulan metinlerin belirli kriterlere göre seçilmesi gerekmektedir. Ancak bugüne değin yapılan çalışmalarda, hazırlanan ders kitaplarında metin seçiminin hangi ölçütlere göre yapıldığı bilinmemektedir.

Metin seçiminde kültür aktarımı önemlidir. Çünkü bir dili öğrenmek demek, bir milletin kültür yapısını da kavramak demektir. “Modern dil öğretimi yaklaşımlarında dil öğretiminin yanında o dili kullanan insanların kültürünün de öğretiminin başarıya ulaşmada önemli olduğu belirtilir” (Barın 2004: 25). Bu bağlamda kültürün ne olduğuna bakmak yerinde olacaktır.

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük’te kültür kelimesinin anlamı şu şekilde açıklanmaktadır:

“1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin;

2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserleri-

nin bütünü” (TDK 2010: 1558). Müm-taz Turhan da “Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alâkaları, itiyatları, kıymet ölçülerini umumi atitüd, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususî bir hayat tarzı temin eder.” (Turhan 1997: 48) demektedir. Her iki tanıma da bakıldığında bir milleti tanıyabilmek ve tam anlamıyla kavrayabilmek için kültürüne vâkıf olmak gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Kelimeler boş semboller değildir, onların arka planında bir kültür dünyası vardır. Bu kültür dünyası bilinmeden kelimeler tam anlamıyla kavranamaz, bu nedenle yabancılarla Türkçe öğretiminin temel ilkelerinden biri dil ile birlikte kültürün de verilmesidir (Barın 2011: 46). Bu nedenle kelimelerin örülmesiyle oluşan metinlerin kültür aktarımının önemli bir parçası olduğu göz ardı edilmemeli ve metinlerin seçiminde rastgele bir tutum izlenmemelidir. “Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için Türk kültürünün özelliklerini yansıtan metinlere yer verilmesi kuşkusuz yabancılarla Türkçe öğretiminde önemli katkı sağlayacaktır” (Pehlivan 2007: 1). Çünkü Türkçeyi yabancılarla öğretenlerin en sık karşılaştığı sorunlardan biri kültürel bilgi eksikliği olarak ifade edilmektedir (Erdem 2011: 121).

Bugün dil öğretiminde kullanılan metinleri ele aldığımızda tematik bir yaklaşımın tercih edildiği görülmektedir. Bu tutum, çıkış noktası iti-

bariyle pratik ve doğru bir yaklaşım olsa da metinlerin kültürel evrenini daraltmaktadır. Temayla kültür unsurlarının örtüştüğü bir metin seçimi yaklaşımı tercih edilmelidir. Metinlerin seçiminde dil öğretimindeki dört temel beceriden okuma ve dinleme özellikle ön plana çıkmaktadır. Çünkü okuma ve dinleme becerilerinde bir metne bağlı olma, bir metinden hareket etme unsurları söz konusudur. Okuma ve dinlemede metinler, öğretilen dilin kültürel aktarıcısı konumundadır. Oysa konuşma ve yazmada dili öğrenenin aktif ve aktarıcı olduğu bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden bu iki beceri yoluyla kültür aktarımını sağlamak diğer becerilere göre daha zordur. Okuma ve dinleme, kültürlenme ve kültürel aktarım sürecinin temelini teşkil eder. “Belli bir toplumun alt kültürlerinden ya da farklı toplumlardan kopup gelen insan ve grupların buluşması ve bir etkileşim süreci sonunda, asıl kültür ve alt kültürlerde bulunmayan yepyeni bir senteze varılması ya da ulaşılmasına da kültürlenme diyebiliriz” (Demirel 2012: 4). Kültürlenme bireyin kendi değerlerini edinme sürecidir. Kültürleşme ise “Kültürel yayılma süreciyle gelen maddi ve manevi öğelerle, başka kültürden insan ve grupların, belli bir kültüre girmesi ve karşılıklı etkileşim sonucu her ikisinin de değişmesi” (Demirel 2012: 4) olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, yabancı dil öğrenimi kültürlenmenin değil kültürleşmenin söz konusu olduğu bir süreçtir.

Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde geçen “Birey bağlamında çok dillilik, çok kültürlülük bağlamında görülmektedir. Dil, sadece kültü-

rün önemli bir özelliği değil, aynı zamanda kültürel kanıtlara ulaşmanın da yoludur. Kısaca kişinin kültürel yeteneğinde çeşitli kültürel özellikler (ulusal, yerel, sosyal) ayrı ayrı değil, karşılaştırılmış, etkileşmiş, zenginleşmiş, bütünleşmiş çok dillilik yeteneği bileşenini oluşturur ve bu bileşen de diğer bileşenlerle etkileşim içindedir.” (MEB 2012: 4) ifadesi dil öğreniminin kültürleşme sürecini vurgulamaktadır.

Dil öğretiminin aynı zamanda bir kültür öğretimi olduğunu biliyoruz. Modern dil öğretim yaklaşımlarında dil öğretiminin yanında o dili kullanan insanların kültürünün de öğretiminin başarıya ulaşmada önemli olduğu belirtilir.

Avrupa Dil Portfolyosuna bakıldığında dil öğretiminin, temel (A1-A2), orta (B1-B2) ve yüksek (C1-C2) olmak üzere üç seviyeye ayrıldığı görülmektedir. Başlangıç yani A1- A2 seviyesindeki dil öğretimi, temel dil gereksinimlerinin belirlenip sunulduğu bir düzeydir. Bu nedenle bu düzeyde daha çok bireyin dil ile ilgili birincil ihtiyaçlarını karşılayacak etkinlikler düzenlenmelidir. Hâlbuki orta ve yüksek düzeyler dil ile ilgili temel ihtiyaçları karşılanmış dil öğrencileri için kültürel unsurlarla yoğrulmuş metinleri sunmanın en uygun olduğu düzeylerdir.

Orta ve yüksek düzeyler, ülkemiz kültürünü, ülkemiz insanlarının dünyayı yorumlama biçimini gözler önüne seren bir boyut içermelidir. Bu noktada edebî eserler zengin bir kaynak niteliğindedir. Bunun yanı sıra zengin bir kaynak olarak milletimizin hafızasını yansıtan sözlü kültür

unsurlarımıza da gerek duyulduğunda mutlaka başvurulmalıdır. Türk halkbiliminin araştırma sahasına giren ürünler sadece kültür hazinesi değildir aynı zamanda ilgi çekici bir içeriğe sahiptir, yapısı gereği yaratıcı ve üretici çalışmalarla dil becerilerini geliştirmeye, kültür karşılaştırmaları yapmaya oldukça uygundur. “Bu gün yabancı dil olarak Türkçe, geleneksel yöntemler bir kenara bırakılarak çağdaş yaklaşım, yöntem ve tekniklerin kullanımına dayalı, uygun materyallerle zenginleştirilmiş ve kültürel unsurlarla desteklenmiş çok uyaranlı öğretim ortamlarında gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır” (Göçer vd. 2011: 808). Bu nedenle Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinde sözlü kültür ürünlerinden nasıl yararlanılacağına ortaya konması metin bağlamında özgün materyallerin ortaya çıkmasını da destekleyecektir. Bu çalışmanın temel amacı da bu kaynaktan niçin ve nasıl yararlanılabileceğini göstermektir.

Söz konusu amaç doğrultusunda çalışmamızın birinci bölümünde, birer kültür ürünü olan metinlerin kültür aktarımında yabancı dil öğretimindeki yeri ve önemi vurgulanmaya çalışılacaktır. Buna bağlı olarak, yabancı dil öğretiminde sözlü kültür unsurlarından hangi seviyede ve nasıl yararlanılabileceği ile ilgili tespitler yapılacaktır.

Yabancılar Türkçe Öğretimi ve Kültür Aktarımı Sürecinde Metin Seçimi

Yabancı dil öğretimi, aynı zamanda kültür öğretimidir. İnsanlar ait oldukları toplumun ve o topluma ait kültürün kelime ve kavramlarıyla kendilerini ifade ederler. Bütün kelime, kavramların arkasında bir kültür geçmişi vardır. Bu nedenle dil öğre-

timinde, öğretilen dilin toplumun yapısı ve sosyal değerleri dikkate alınmalıdır.

Yabancı bir dil öğrenmek demek aynı zamanda yabancı bir kültürü de tanımak ve anlamak demektir. Dil öğrencisinin yabancı dilde öğrendiği sözcük, anladığı her cümle, kavradığı her yeni metin yabancı dil öğrenen kişinin bilincinde, o dili konuşan kişilerle, o kişilerin yaşadığı dünyayla ilgili yeni düşünceler, yeni imgeler oluşmasına neden olur (Tapan 1990: 55).

Türkçeyi yabancılar öğretirken milletimizin mantığını, düşünce sistemini ve kültürünü göz ardı edemeyiz. “Yabancı dil öğrenen kişi iletişim açısından gerekli olan kültürel verilerini öğrenmeli, iletişim becerilerini edinmelidir” (Demircan 1990: 26).

Yabancı dil öğrenen kişi, hedef dili öğrenirken o kültüre ait değer sistemleri, düşünme, algılamalarla karşı karşıya kalır. Böylece yabancı dil öğrenen kişinin bilincinde yabancı kültürle ilgili düşünce ve imgeler gelişir. “Yabancı olanı anlamak kişinin dünyaya bakış ufkunu genişletir. Bir toplumu kalıplaşmış düşünce biçimlerinin ötesine yeni kavramlar, yeni anlatımlar taşıyabilir ancak” (Ozil 1991: 99).

Kültürel öğeler ile genel anlamda hedef dilin konuşulduğu ülkenin önemli tarihi olayları, gelenek, görenek ve âdetleri, edebiyatı, mimarî yapısı, günlük hayata dair genel davranış tarzları, yemek ve alışverişle ilgili alışkanlıkları, hayata ve olaylara bakış açıları kastedilmektedir.

Bentahila ve Davles, yabancı dil öğretiminde amacın, öğrenciye dilin nasıl kullanılacağını gösteren belirli kuralları set olarak dayatmak yerine onun kafasında, dildeki kültürel

öğenin varlığı ve onun bir toplumdaki diğerine farklılık gösterebileceği konusunda bir farkındalık oluşturmak gerekir, demektir (aktaran Özışık 2004: 24).

Yabancı dil öğretiminde kültür aktarımının en önemli vasıtaları hiç şüphesiz metinlerdir. Uygun metinlerin seçimi ve bu metinlerin nasıl çalıştırabileceğinin sağlıklı bir biçimde saptanması yabancı dil derslerinde verimi arttıracak önemli bir etmendir (Tapan 1989: 183).

Metin çalışmalarının yararlı olabilmesi için seçilen metinlerin öğrenciyi üretici olmaya yönlendirmesi, öğrenciyi öğrendiği dil ile ilgili düşündürmesi ve araştırmaya yönlendirmesi gerekir. Neuner'e göre; nitelikli metinler, öğrencinin amaç kültür ile doğrudan doğruya karşılaşmasına olanak tanıyan özgün metinlerdir (aktaran Tapan 1989: 185). Bir dilin en özgün metinleri ise edebî metinlerdir. Edebî metinlerde, o dilin yaşam dünyasının yansımaları bulabiliriz. Bu yansımaları kavrayan yabancı dil öğrencisi günlük hayatta yabancı dili daha etkin kullanabilir.

Yabancı dil öğrenimi metinlerle desteklenmelidir; ama derslerde işlenecek yazınsal metinler seçilirken belirli ölçütler uygulanmalıdır. Polat'ın belirlediği ölçütlerden hareketle metin seçiminde dikkat edilmesi gereken hususları şöyle sıralayabiliriz:

- Edebî metinler, dilbilgisi ve sözcük örgüsü yönünden, öğrencinin yabancı dil düzeyinin üstünde olmamalıdır. Yapısıyla öğrenciyi çok zorlayan bir metinle öğrenci arasındaki iletişim olumsuz etkilendir.
- Metin seçiminde, dil seviyesinin uygunluğun yanı sıra, konuya

uygunluk da önemli bir ölçüttür. Konu öğrencinin dil ile ilgili önceliklerine, ilgisine, yaşam deneyimine, içinde bulunduğu gerçekliğe uygun olmalıdır.

- Yabancı dilde yazılmış yazınsal metnin arkasında farklı değerler, farklı yaşam biçimleri vardır. Bu nedenle yazınsal metinler söz konusu kültür unsurlarını öğrenciyi hissettirmelidir.
- Yabancı dil ders kitaplarında kullanılan metinlerin en önemli amaçlarından biri öğrenciyi öğrendiği dilin kültür evrenine sokmak ve kültürlerarası iletişimi sağlamak olmalıdır.
- Kültürel unsurların aktarılmasında zengin bir kültür mirası olan ve Türk kültürünün en özgün ve bozulmamış şekliyle yer aldığı sözlü halk kültürünün unsurlarından mutlaka faydalanmalıdır.
- Yabancıların Türkçe öğrenirken en çok zorlandıkları konulardan biri de Türkçede sıkça karşılaşılan mecaz, mazmun ve semboller ile üstü kapalı ve kinayeli anlatımlardır. Bu anlatımlar öğrencinin temel dil ihtiyaçlarının karşılandığı temel seviyeden sonra yavaş yavaş verilmeye başlanmalı, öğrenci dilin soyut ve kültürel boyutuyla da karşılaşmalıdır (Polat 1993: 187).

Sözlü Kültür Unsurları ve Dil Öğretiminde Kullanımı

Sözlü kültür ürünleri, toplumların belleğinde yer etmiş ortak kabulün, değerlerin, yaşam tarzlarının sözle yaratılmış, kuşaktan kuşağa sözle aktarılarak yaşatılmış ve bireysel

kabul hâline gelmiş hâlleridir. Ninni, masal, bilmece, efsane farklı kültürlerin hayatı kendilerine göre yorumlayış tarzını ortaya çıkarır. Bu unsurları şekillendiren yapılar, yaratıldığı kültürel bağlamdır. Kültürel bağlam bir dilin oluşumunda, aktarılmasında ve öğretilmesinde önemlidir. Bu bağlam içerisinde ortaya çıkan edebi eserler, dilin zenginliğini, toplumun iletişim biçimlerini, düşünce dünyasını şekillendiren unsurları, geçmişin ve bugünün değerlerini ortaya koyar. Böylece her bir sözlü kültür ürünü, toplumsal ve bireysel yaşamda bir ihtiyacın karşılığı olur. Hayaller, düşünce ve duygular söz aracılığıyla somutlaşır ve yaşamın çok farklı aşamalarında (doğum, askerlik, evlenme, ölüm vb) tecrübeleri aktaran bir değer hâline gelir.

Birey yaşadığı toplumun kültürünü duyarak, görerek ve yaşayarak öğrenir. Bu anlamda kültürel yapının unsurları sosyal ortam içerisinde başka insanlarla iletişim kurarak değer hâline getirilir. Toplumsal yaşam içerisinde her kuşak kendinden önce yaşamış kuşağın deneyimlerinin yol göstericiliğinde yaşamı anlamlandırmaya çalışır.

Sözlü kültür ürünleri dünyanın farklı yerlerinde farklı adlarla yer alan ve her toplumun kendi düşünce sisteminin ve kültürel yapısının izlerini taşıyan unsurlardır. Ortak duyguların ifade biçimlerindeki farklılıkları yansıtan bu unsurlar, bütün bir toplumun uzun zaman içinde yarattığı değerlerinin dile yansımış kodlarıdır.

Yabancı dil öğrenen kişi de kendi toplumunda var olan kültür ürünlerine yabancı değildir. Bu anlamda farklılıkları kültürel ürünlerden yola

çıkarak ve karşılaştırarak anlatmak ve öğretmek önemlidir. Bu şekilde sözlü kültür ürünleri anlama ve anlatma yani dinleme, konuşma becerilerinin geliştirilmesinde oldukça etkili öğrenme araçları hâline gelir. Öğrenme ortamını renklendiren, öğrenilenlerin kültürel yapı içerisinde anlamını, işlevini de aktaran ve bireyin benimseydiği toplumsal değerleri kendini ifade etmede araç olarak kullanmasına olanak sağlayan bu unsurlar, öğrencisi olunan dille ilgili farkındalık kazanmayı sağlar.

Dil ediminde farkındalık yaratmak, farklı unsurlar arasında ilişki kurmak ve bu unsurları anlamlandırabilmek metinden hareketle sağlanmaktadır. Yabancılar Türkçe öğretiminde sözlü kültür ürünleri dört temel becerinin etkili bir şekilde kazandırılmasında oldukça işlevseldir. Örneğin efsaneler herhangi bir olayın, mekânın, nesnenin kökenini açıklamaktadır. Bu anlamda özellikle yer isimleriyle ilgili efsaneler, öğrencilerin ilgisini çekmekte ve bu kelimenin kolayca akılda kalmasını sağlamaktadır. Böylece mekânın, nesnenin ya da kişinin adı toplum tarafından oluşturulan, anlam yüklenen ve değerler sisteminin bir parçası hâline gelen unsurların aktarıldığı bir metni hatırlatan ve aktaran unsur olarak belleklerde yer etmektedir.

Bu amaçla Yabancılar Türkçe Öğretimi ile ilgili kimi kitaplarda sözlü kültür ürünlerine az da olsa yer verilmektedir. Yeni Hitit 1 Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı'nda "Ah Tamara" ve "Nergis" adlı efsanelere yer verilmiştir (Kurt ve diğer. 2008: 93-95). "Ah Tamara" adlı efsane, Van

Gölündeki Akdamar adasının adının nereden geldiğini açıklamaktadır. Bu efsane, Türkçeyi öğrenen bireyin ilgisini ve dikkatini çekecektir. “Nergis” adlı efsane ise nergis çiçeğinin adının nereden geldiğini açıklamaktadır. Kitaplarda yer alan bu iki anlatı da Türk kültürüne ait değildir. Oysa beklenen, dil öğrencisine öğretilen dilin kültürel değerlerini sunabilmektir. Bu noktadan hareketle diğer kültür ürünlerinde de hedef dilin kültür ürünlerini birincil olarak ele almak gerekir. Aşağıda bir fikir vermesi açısından Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı’ndaki metinlerin ait oldukları kültürlerle göre sayısal dağılımları verilmiştir.

Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı Metinlerin Ait Olduğu Kültür Açısından Dağılımı

Hedef Kültür	5
Genel Kültür	155
Yabancı Kültür	8

Tabloda da görüldüğü üzere Ankara Üniversitesi TÖMER tarafından hazırlanan temel orta ve yüksek düzeylere ait üç ders kitabında toplam 168 metin olduğu ve bu metinlerden yalnızca 5 tanesinin doğrudan Türk kültür unsurlarını yansıtan bir yaklaşımla hazırlandığı görülmektedir. Bu durum hazırlanan ders kitaplarının arkasındaki dil öğretim anlayışının dil öğretiminin kültür aktarımı olduğu düşüncesini yadsıyan bir tavır olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Efsane ve masalda olay kurgusunun mekân, zaman ve kişiyle olan bağlantısı ve kavramlar ile bunların karşıladığı unsurlar arasında ilişki kurarak anlamlandırma özelliğinden dolayı masal ve efsanelerin dil öğre-

timinde temel düzeyden başlayarak kullanılmaya başlanması uygun olacaktır. Ancak birleşik zamanlar temel düzeyde verilemediği için, efsane ve masallardaki birleşik zamanların bir kipe indirilmesi gerekmektedir. Örneğin, gidiyormuş > gitmiş gibi.

Bilmeceler yapısal olarak temel düzeye uygun olarak görülse de bu türde nesneye ait özelliklerden veya nesnenin farklı nesnelere olan benzerliklerinden yola çıkarak çıkarımda bulunmak gerekir. Bu özellik sadece ifade edilen unsurun anlamını bilme değil aynı zamanda onunla ilişkili olabileceği düşünülen diğer unsurların anlamlarını, özelliklerini bilme ve karşılaştırmayı da gerektirmektedir. Cevap herhangi bir özelliğinden dolayı ilişkili olduğu düşünülen şeylerle ilgili çıkarım yapmayı gerektirir. Çağrışım ve sezdirme yoluyla çıkarımda bulunmak soyut düşünmeyi gerektirir. Bu durum, daha üst düzey kelime bilgisine ihtiyaç duyulacağı için dil öğrencisi için güçtür.

Fıkralarda özellikle sonuç kısmında yer alan beklenmezlik, doğrusal düşünceden uzaklaştırmakta ve yorumlama temeline dayalı ders çıkarmayı sağlamaktadır. Bu nedenle sözcüğün, kavramın ya da cümlelerin anlamının yorumlama temeline dayalı olarak kazandığı yeni anlamlar da yine üst düzey bir dil yetisini gerektirmektedir. Dolayısıyla gerek bilmece-ler, gerek fıkralar ile ilgili etkinliklere orta seviyede, B1-B2 düzeylerinde yer verilebilir.

Atasözleri ve deyimler, kültürel aktarımın gizli formülleridir. Bunlar sadece belirli biçimsel öğelerden oluşmuş söz kalıpları ya da cümleler değil,

aynı zamanda görünenin altında farklı anlamlar yatan sadece aynı dili konuşanların değil, aynı zamanda aynı kültürü paylaşanların yükledikleri ortak anlamsal kodlarla yaşayan, yaşatılan ve aktarılan sözlü kültür ürünleridir. Bunların sözlü aktarım vasıtasıyla oluşması toplumsal yaşam içerisinde bireysel tecrübelerin önemini ortaya koymaktadır. Böylece bir söz ya da cümle kültürel değerlerin özetini sunar.

Bu alandaki kitaplarda atasözü ve deyimlerin daha çok metin içerisinde yer aldığı görülmektedir. Metin içerisinde bu kelimelerin kullanılması cümle veya kavramın bağlamı içerisinde değerlendirilmesine olanak vermektedir. Birey, hangi durumlarda, hangi sözün hangi anlama gelecek şekilde kullanılır, sorusunun cevabını metin içerisinde görmekte ve yorumlamaktadır.

Atasözleri yapısal olarak üçüncü kişiyle ilgili olduğundan genellikle edilgen olarak kurulmaktadır. Bu nedenle edilgen çatı konu olarak ele alındıktan sonra metinlerde değerlendirilmelidir. Atasözleri, hem yakın hem de uzak anlamın düşündürüldüğü ifadelerdir. Ancak daha çok kastedilen uzak anlamdır. Dolayısıyla bu söz dizileri de öğrenci açısından zengin kelime bilgisini gerektirir.

Deyimler, genellikle yabancı dil olarak Türkçe öğretimi amacıyla yazılmış ders kitaplarında metin içerisinde koyu puntolarla yazılarak yer almaktadır. Etkinlikler bölümünde ise metinden yola çıkarak deyim anlamını eşleştirme yoluyla buldurmaya yönelik çalışmalara yer verilmektedir. Temel düzey metinlerinde, daha çok

iki kelimelik deyimlere yer verilmelidir. Bu deyimlere karşılık olarak bir tek kavram bulunmasına özen gösterilmelidir. Örneğin, dikkat çekmek: vurgulamak gibi, göz atmak: okumak gibi. Sözcük sayısı üç ve üçten fazla olan deyimlerin öğretimi orta ve ileri düzeylere bırakılmalıdır çünkü sözcük sayısı artan deyimlerde anlam genişlemesi daha fazla olacaktır bu da öğrencinin sözcük dağarcığının gelişmiş olmasını gerektirecektir. Ağlamaklı olmak, akıl vermek, beli bükülmek, can vermek gibi somut anlamlı deyimlere yer verilebilir.

Deyimler, yabancılara Türkçe öğretimi kitaplarında farklı metinlerde anlamlarına uygun bir şekilde yer verilerek kullanılabilmesi gibi bir deyim nasıl ortaya çıktığını anlatan hikâyelerle de orta düzeyde kullanılabilir. Sonuçta her bir deyim ve atasözü kültür içerisinde belirli bir durum veya olayla ilgili düşüncenin ve duygunun aktarılmasına fırsat verir ve bağlamından soyutlanamaz. Bu şekilde deyim ve onun karşıladığı anlam belirli bir bağlam içerisinde öğrenci tarafından daha rahat kavranır ve bu, öğrenilenlerin akılda kalıcılığını artırır. Örneğin Türkçe Öğreniyoruz Orhun Ders Kitabı 2’de “Vermeyince Mabud Neylesin Sultan Mahmud” deyiminin açıklamasına yer verilmiştir (2003: 148). Bu Türkçe öğrenme sürecinde sadece Türk kültür ürünlerinden deyimlere yer verilmemiştir. Aynı zamanda geleneksel Türk tiyatrosu, yemekler, geleneksel Türk sporları, Türk dili ve kültürü ile ilgili eski eserlere de yer verilmiştir.

Mani, ninni, türkü gibi sözlü kültür ürünleri genellikle yabancılar için

Türkçe ders kitaplarında ya hiç yer bulmamış ya da bir iki örnekle yer almıştır. Mani ve ninni gibi türler, tek dörtlükte duygu ve düşüncelerin sembolik olarak aktarıldığı türlerdir. Kapalı anlatım hâkimdir ve bu türlerle de C1-C2 düzeyinde bir metin içerisinde yer verilebilir. Bağlama bağlı kalınarak bu sözlü kültür ürünlerinin üzerinde etkinlikler bölümünde çalışmalar yapılabilir.

Aşağıda sözlü kültür unsurlarından yararlanarak tarafımızca özgün olarak hazırlanmış yabancılara Türkçe öğretiminde dinleme veya okuma metni olarak kullanılabilir iki örnek metin sunulmuştur.

ÖRNEK METİN 1

Ad Verme Geleneği

Merhaba Ayşe.

Merhaba Mary.

Nereye gidiyorsun?

Ödev hazırlamak için kütüphaneye gidiyorum.

Ödevinin konusu ne?

Dede Korkut Hikâyeleri'nde ad verme geleneğini araştırıyorum ve çok ilginç bir şeyle karşılaştım.

Ben Dede Korkut Hikâyeleri'ni duydum ama okumadım. Ne bulduğunu bana da söyler misin? Çok merak ettim.

Çocuklara isim verirken çok farklı bir gelenek var. Çocuklar 15 yaşına gelene kadar babalarının isimleriyle çağırılıyorlar. Örneğin Dirse Han'ın bir oğlu oluyor. Onu herkes Dirse Han'ın oğlu diye çağırıyor.

Ne kadar ilginç! Sonra ne oluyor?

Hikâyelerde çocuğun kendine özgü bir ad alabilmesi için bir kahramanlık yapması gerekiyor. Bu kahramanlığı herkesin görebileceği bir yer-

de yapması gerekiyor. Örneğin Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde Dirse Han'ın oğlu meydanda Bayındır Han'ın boğası ile yaptığı mücadele sonucunda Boğaç adını almıştır.

Peki çocuğa ismini kim verir?

Çocuğa ismini Dede Korkut verir.

Dede Korkut toplum tarafından bilgisine önem verilen bir kişidir. Bilge bir kişi olduğu gibi onun olağanüstü güçleri olduğuna da inanılır. Dede Korkut, "Adını ben verdim, yaşını Allah versin!" gibi bazı güzel sözler söyleyerek çocuğa ismini verir.

Peki, günümüzde çocuklara nasıl isim veriyorsunuz?

Günümüzde de çok güzel âdetler var. Çocuk doğduğu zaman bir aile büyüğü gelerek sağ kulağına ezan okur ve çocuğun ismini kulağına üç kez söyler. Böylece çocuğa isim verilmiş olur. Çocuğa verilen isim genellikle aile büyüklerinin isimlerinden seçilir. İsmi çocuğun talihine ve kişiliğine etki ettiği düşünülür.

Yukarıdaki gibi bir metin, Dede Korkut Hikâyelerinden yola çıkarak ad verme geleneğinin toplum için yeri ve önemini anlatmada kullanılabilir. Bu tür çalışmalarda metnin orijinalini günümüz Türkçesine yakınlaştırarak almak dahi öğrenci açısından kültürel farklılık bulunduğu için öğrenmede güçlük çıkarabilir. Oysa yukarıda işlendiği gibi tanıtma amaçlı bir bağlam içinde sunulduğunda konu somutlaşacak ve öğrencinin işi kolaylaşacaktır.

ÖRNEK METİN 2

Aşkın Dili Maniler

Yurdundan ayrı olanın sıla özlemine, sevdiğine kavuşamayanın aşk ateşine, yârin sitemine, cefasına tercüman olmuştur maniler. Kimi zaman

gönül dilinden anlayan bir dost; kimi zaman da sırra yoldaştır. Kısacası mani, dört dizeye sığdırılan yaşamdır. Bazı duygular vardır; gönülde çağlar ama yol bulup akamaz. Bu duygular; türkülerde bazen ucu yanık mektup, bazen haber getiren telli turna, manilerde ise yârin saçına taktığı karanfil olur. Kısacası söylenen her bir mani duyguların gizli dili hâline gelir. Bu kısa şiirler eski dönemlerden beri aşkların gizli dili olmuştur. Birine ilgisi olan kişiler, hoşlandıkları kişilere sevgilerini maniler aracılığıyla üstü kapalı bir şekilde anlatmıştır.

Manisa'ya nar geldi

Yüce dağa kar geldi

Yârim gitti gurbete

Bu yer bana dar geldi (Keleş 2001: 166).

Manisi ise sevenin sevdiğine duyduğu özlemi dile getirir. Bu anlamda mani umut, sabır ve bekleyişin sembolik bir ifadesi olur.

Ay doğar sini gibi

Sallanır selvi gibi

Yârim kokun geliyor

Isparta gülü gibi (Aydın 2002: 1)

Manisi ise sevgilinin güzelliğini anlatır. Sevgilinin yüzü aya, boyu selviye, kokusu gülün kokusuna benzetilir. Doğadaki bütün güzel unsurlar, sevgilinin güzelliğini anlatmaya bir araç olur.

Bu örnekte olduğu gibi manilerin de deyimler gibi somut olanları, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yer almalıdır. Halk edebiyatı ürünlerinden hareketle, özellikle düğün, bayram gibi özel günlerin daha iyi anlaşılması ve halk inanışlarının daha iyi öğretilmesi, dil öğretiminin gerçek amacı olan kültür öğretimine hizmet etmiş olur.

Sonuç olarak dil öğretimi aynı

zamanda o dilin içerisinde yer aldığı, şekillendiği kültürün de öğretimi anlamına gelmektedir. Kültür ve dil arasındaki bu bağa temel öğretim materyalleri olarak hazırlanan kitaplarda da yer verilmelidir. Kitaplarda yer alan dinleme ve okuma metinlerinde Türk kültürüne ait sözlü kültür ürünleri, işitsel ve görsel malzemelerle desteklenerek kullanılabilir. Böylece öğretilen ve aktarılan sadece o dile ait kurallar bütünü olmaktan çıkar. Türk kültür ürünlerinin gerekli dil çalışmaları yapıldığında Yabancılar Türkçe Öğretimi kitaplarında rahatlıkla yer alabileceği, dili öğretirken hedef dilin milletine ait kültür unsurlarının da beraberinde sunulacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

1. Dil öğretimi kültürel etkileşim sürecidir ve kültüre vâkıf olmadan dile hâkim olmak mümkün değildir. Bu nedenle Türkçenin yabancılar için hazırlanan ders programı, materyal ve kaynaklarda Türk kültürünü yansıtan unsurlara yer verilmelidir.

2. Sözlü kültür ürünlerimiz Türk kültürünün en özgün şekilde yer aldığı zengin bir edebî mirastır. Ancak bu mirasa bugüne kadar yazılmış yabancılar Türkçe öğretimi ders kitaplarında yeteri kadar yer verilmemiştir.

3. Yabancılar Türkçe öğretimi için hazırlanan ders kitaplarında yer alan metinlerin hangi ölçütlere göre hazırlandığı, konu dağılımının neye göre yapıldığı belli değildir. Bazı kaynaklarda Türk kültürüne ait unsurlarının dünya kültürüne ait unsurların gerisinde kaldığı görülmektedir.

4. Avrupa Dil Portfolyosu ve Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde

ifade edilen kültürleşme kavramı millet ve medeniyetlerin karşılıklı saygıya dayalı olarak birbirlerinin kültürlerini öğrenmeleri esasına işaret etmektedir. Bu nedenle yabancılara Türkçe öğretimi için hazırlanan kaynak ve materyallerde bütün milletlerin kültürüne saygı çerçevesi içinde hedef dil olan Türkçenin kültür dünyasını yansıtacak metinlere ağırlık verilmelidir.

5. Sözlü kültür unsurlarımız olan halk hikâyeleri, masallar, efsaneler, destanlar, maniler, deyim ve atasözleri ve diğer sözlü kültür ürünleri, Türkçe öğretiminde drama, oyun, diyalog ve iletişime yönlendirme açısından çok uygun metinlerdir. Bu metinlere ders kitaplarında gerektiği ölçüde yer verildiğinde dört temel dil becerisini geliştirmeye önemli katkılar sağlayacaktır.

6. Yabancılara Türkçe öğretiminde sözlü kültür unsurlarına öğrencilerin temel dil gereksinimlerini karşıladıkları başlangıç seviyesinde değil hedef dil ile ilgili belirli bir yetkinliğe ulaşılan orta ve yüksek düzeylerde yer verilmesi daha uygundur.

7. Yabancılara Türkçe öğretimi için kaynak ve materyal hazırlayan uzmanların halkbilimi araştırmacılarıyla iş birliği ve diyalog hâlinde olmaları, bu kültürün eserlere etkin ve doğru bir şekilde aktarılmasında büyük katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aydın, Süheyla. *Türk Halk Edebiyatından Örnekler*. Konya, 2002.
- Barın, Erol. "Türk Soylulara Türkiye Türkçesinin Öğretiminde Deyimler ve Atasözlerinin Önemi". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1 (2004): 22-26.
- . "Yabancılara Türkçe Öğretiminde İlkeler", *Türk Yurdu* 286, (2011): 44-47.
- Bilgen, Erdem. "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde İletişim Yeteneklerinin Geliştirilmesine Etkileşimsel Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım". *Yabancılara Türkçe Öğretimi*

- Politika Yöntem ve Beceriler (Editörler: Derya Yaylı ve Yasemin Bayyurt), Ankara: Anı Yayıncılık, 2011.
- Demircan, Ömer. *Yabancı - Dil Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Elif Kitabevi, 1990.
- Demirel, Özcan ve diğer. *Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni Öğrenme - Öğretme - Değerlendirme*. Ankara: MEB Yayınları, 2012.
- Demirel, Özcan ve Zeki Kaya. *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- Göçer, Ali ve Selçuk Moğul. "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi İle İlgili Çalışmalara Genel Bir Bakış". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3* (Yaz 2011): 797-810.
- Keleş, Şerife. *Konya'dan Derlemeler*. Konya, 2001.
- Kurt, Cemil ve diğer. *Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe 1,2,3*. Ankara: Ankara Üniversitesi Tömer Yayınları, 2008.
- Ozil, Şeyda ve diğer. *Çağdaş Kültürümüz, Olgular - Sorunlar*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1991.
- Özbay, Murat ve Fahri Temizyürek. *Türkçe Öğreniyoruz Orhun Ders Kitabı*. Ankara: TİKA Yayınları, 2003.
- Özışık, Cem. "Yabancı Dil Öğretiminde Kültürel Farkındalık: New Headway Ders Kitaplarının Kültür Aktarımı Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Pehlivan, Filiz. "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültürlerarası Etkileşim Odaklı Yaklaşım Uyarınca Metin Çalışmaları". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Polat, Tülin. "Yazınsal Metinler ve Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretimi". *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi* VIII (1993): 181-189.
- Tapan, Nilüfer. "Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretiminde Kültür Bağlamının Değerlendirilmesi". *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi* VII (1990): 55-68.
- . "Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretiminde Özgün Metinlerin İşlevi". *Dilbilim Dergisi* VIII (1989): 183-192.
- TDK, *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları, 2010.
- Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1997.